

EN VEJVISER FOR UNGE OVERSÆTTERE:

om Holbergs oversættelse af Herodian (1746)

Af Karen Skovgaard-Petersen

A Guideline for Young Translators: On Holberg's Translation of Herodian (1746): The Danish-Norwegian writer Ludvig Holberg (1684–1754) was not only a prolific author of a wide variety of texts, historical, fictional, essayistic. In the last part of his life he also stressed the need for translations of Greek-Roman classics into Danish. With his own translation (1746) of the Greek author Herodian's Roman history (written in the 230s AD), he hoped to pave the way and inspire young Danish students to take upon them the task of translating valuable classical texts instead of inferior modern novels. The article outlines Holberg's principles of translation as he presents them both in his introduction to Herodian and, a few years later, in his Epistles. It also draws attention to the fact that Holberg's call was heard: As a result of his encouragement a number of Danish translations of classical texts saw the light in the early 1750s.

Gode og dårlige bøger

I Potu – det gennemført fornuftige samfund i jordens indre som titelpersonen i Holbergs roman *Niels Klims underjordiske rejse* (1741) lærer at kende – hersker en velorganiseret censur. Men censorernes opgave er ikke at skride ind over for bestemte synspunkter. Nej, deres indsats er rettet mod det platte og vulgære og det der strider mod sund fornuft:

For ligesom vi [hjemme i Europa] har en bestemt slags folk der hvert år fejer skorstene og kakkellovne, sådan har de [i Potu] ... censorer til at gennemgå de bøger der er til salg, og omhyggeligt skille skidtet fra og smide alle platte bøger der kan forkvakle deres smag, i kloakken –

forklarer Niels Klim og sukker så: "Bevar mig vel! Hvor ville der ryge mange bøger ud hvis vi indrettede os på den måde!"¹ Ydermere tillod man i Potu ikke unge under 30 år at udgive bøger. Forfattervirksomhed var en alvorlig

¹ Holberg 2012, 117.

sag som krævede modenhed – og igen bliver Klim slået af kontrasten til sin egen baggrund: “jeg skulle ikke have noget af at afsløre at jeg selv havde skrevet fem eller seks afhandlinger inden jeg havde nået skelsår og alder”.² Denne bestemmelse om en nedre aldersgrænse for forfattervirksomhed kunne i Holbergs øjne godt finde vej til Europa. “Jeg approberer derfor den underjordiske Anordning, hvorved en vis Alder blev bestemt til saadant Foretagende”, som han nogle år senere erklærede.³

I det hele taget var det en tilbagevendende bekymring hos Holberg at så mange unyttige og ligegyldige bøger var at finde på bogmarkedet. Nok slog han ofte til lyd for det frie ord, men han var en varm tilhænger af en effektiv censurinstans der skulle skride ind over for underlødige udgivelser.

Holberg nøjedes imidlertid ikke med at brokke sig over de mange dårlige bøger. Han skrev selv hvad han anså for at være gode og nyttige bøger til oplysning og tankevækkende underholdning for en bredere, dansklæsende læserskare. Denne bestræbelse gav han et selvbevidst udtryk for til allersidst i første del af sin latinske selvbiografi, *Første Levnedsbrev*, fra 1728. Hans landsmænd behøver ikke længere ty til fremmede sprog for at læse om moralske anliggender, erklærer han her, for ved hans indsats kan de nu læse om moral på dansk. Holberg genbruger her Ciceros stolte ord om at han har omplantet græsk moralfilosofi til latin og dermed gjort det muligt for sine romerske landsmænd at læse om moralfilosofi på deres eget sprog⁴ – og således får Holberg præsenteret *sin* indsats for Danmark som en parallel til Ciceros for Rom. Også han giver sine landsmænd en moralsk lødig litteratur på deres eget sprog, en litteratur der er omplantet udefra, og især, kan vi tilføje, baseret på antikke forbilleder.

Samme overskrift sætter han over sit livsværk knap to årtier senere, først i fortalen til *Moralske Tanker* i 1744 og året efter i *Heltindehistorierne*. Men som ældre mand gav han sig nu også til at efterlyse *andres* indsats for at tilvejebringe gode og nyttige bøger på dansk – og det særlig på ét område: oversættelser af de klassiske forfattere.

Heltindehistoriernes fortale

Første gang han ytrer dette ønske, er i fortalen til *Heltindehistorierne* i 1745. Udgangspunktet gælder hans ærgrelse over kvaliteten af den voksende strøm af moralfilosofiske essays på dansk. Som pioner på feltet mener han at have særlig adkomst til at fælde dom:

² Holberg 2012, 110

³ Holberg, *Epistel* 395 (1749), jf. Holberg 2015.

⁴ Cicero, *De Divinatione* II 2,5.

... saasom jeg først her i Landet haver begyndt at skrive moralske Bøger paa Dansk; og det paa adskillige Maader, saa er det mig magtpaaliggende, at det Studium fremdeles bliver tracteret efter dets Værdighed,

som han med karakteristisk selvfølelse forklarer.

Det er slet ikke fordi han vil forhindre andre i at udfolde sig på dette felt. Tværtimod, forsikrer han, det vil netop glæde ham hvis andre ville tage stafetten op og give sig til at skrive nyttige bøger. Der er alvorlig brug for historiske og geografiske værker – og for oversættelser af klassikerne:

Vi have endnu store Hull i vore Historier, som maa stoppes; Os fattes Provinciæ og Stæders Beskrivelser, os fattes Græske og Latinske Auctorum og Poëtens Oversættelser, og adskillige andre fornødne Ting.

Og Holberg giver ikke meget for den indvending at folk flest ikke gider læse den slags – for det kan der laves om på. Folk kan dannes: “hvad Almuen ingen Smag finder udi, dertil kand den her saavel som i andre Lande vænnes”. Som eksempler på nyttige værker som faktisk har opnået stor popularitet, henviser Holberg her til Hans Egedes Grønlandsbeskrivelse og Peder von Havens Ruslandsbeskrivelse.⁵

Holbergs hovedanliggende her er imidlertid at opmuntre unge mennesker til at oversætte forfattere fra den græsk-romerske oldtid i stedet for unyttige romaner. Man kan selvfølgelig ikke fortænke fattige studerende i at ville tjene nogle håndører på sikre salgssucces'er, medgiver han, men de unge mennesker kunne,

i stedenfor at oversætte Romaner og andre saadanne Bøger, som vi ikke behøve, arbejde paa Traductioner af gamle Latinske og Græske Auctores, som os fattes, og derved øve sig saavel udi de lærde Sprog som udi deres Moders-Maal.

Udover at klassikeroversættelser er nyttige, har de altså også et pædagogisk aspekt: De unge oversættere vil blive bedre såvel til de gamle sprog som til dansk. Her undlader Holberg at lufte sin sædvanlige irritation over unge, umodne forfattere – og ret beset er det ganske forståeligt: Det drejer sig jo ikke om de unge menneskers egne tekster, men om at de lader de klassiske forfattere selv komme til orde gennem deres oversættelser.

Sit ønske om klassikeroversættelser gentog han et par år senere, i Epistel 63 (1748), men i et mere pessimistisk toneleje. Epistlen er et af Holbergs mest energiske angreb på den boghandlerbranche hvis profitinteresse han ser som

⁵ Hans Egede, *Det gamle Grønlands nye Perustration*, København 1729, som udkom i en 2. forøget udg. i 1741. Peder von Haven, *Reise udi Rusland*, København 1743. Heri havde Holberg selv skrevet forord.

en trussel mod kultur og lærdom og et varsel om barbariets snarlige genkomst. Forstandige folk med indsigt i samfundsanliggender vil ikke længere selv sætte pen til papir, til stor skade for det fælles vel – ja, hvis Cæsar havde levet i dag, havde han sikkert overladt det til en eller anden romersk eller græsk pedant at skrive om Gallerkrigen og Borgerkrigen. Kort sagt, slutter Holberg i et ekko af fortalen til *Heltindehistorierne*:

Landet opfyldes med u-nyttige Skrifter, da det dog haver Mangel paa vigtige Materier, som paa Fædernelandets Historie, Stæders og Provinciers Beskrivelser, Videnskaber, og gamle Autorum Oversættelser, hvoraf vi ingen have.

Men man kan vel godt forstå boghandlerne, slutter han resigneret, “saasom deres Plov gaaer bedre ved Oversættelser af en Pamela, en Robinson &c. end ved Oversættelse af en Livio, en Platone &c.”⁶

Holbergs krav til den gode oversættelse

I fortalen til *Heltindehistorierne* slutter Holberg med at stille i udsigt at han selv vil vise vejen for unge oversættere *in spe*:

Det er til saadant Arbeydes Opmuntring jeg haver oversatt en Græsk Autor paa Dansk, som, om GUd vil, næstkommende Aar kand komme for Lyset, og som, maaskee, kand tiene vore Studenterne nogenledes til Veyviser udi saadant Arbeyde, hvilket ellers udi sig selv er ikke saa let og saa ringe, som nogle indbilde sig.

Her annoncerer Holberg den oversættelse af den græske historiker Herodian (ca. 170–240 e.Kr.) som han udsendte året efter, i 1746.⁷ I dag er Holbergs Herodian-oversættelse mest kendt fordi han lod den ledsage af en ambitiøs afhandling ‘Om Aarsagen til Roms umaadelige Tilvæxt’, et af de store emner i samtidens historiefilosofiske debat. Holberg var også selv så tilfreds med dette essay at han i 1752 udgav det selvstændigt i fransk oversættelse.⁸

Herodians historie handler om Romerriget i perioden 180–238 e.Kr., dvs. de første generationer efter kejser Marcus Aurelius, en periode præget af en nostalgisk tilbageskuen mod denne kejser, der i Herodians øjne var tæt på at være en fuldendt hersker. Som Torben Damsholt har påpeget, deler Holberg den græske historikers idealiserede opfattelse af Marcus Aurelius, og

⁶ I sin kommentar til Epistel 63 henviser Billeskov Jansen (1946) til en dansk oversættelse af Samuel Richardsons roman *Pamela or Virtue Rewarded* (1740), der var udarbejdet af B.J. Lodde og udkom i årene 1743–46. Holberg omtaler den i *Moralske Tanker* (1744). Ligeledes udkom en dansk oversættelse af Daniel Defoe’s *The Life and Surprising Adventures of Robinson Crusoe* (1719) i årene 1744–1745.

⁷ Holberg, *Herodiani Historie* (1746), ny udgave i *Ludvig Holbergs Skrifter* 2015.

⁸ *Conjectures sur les Causes de la grandeur des Romains*. Se herom i Damsholt 1972.

Holbergs oversættelse og den ledsagende afhandling kan, fremhæver Damsholt, betragtes som et indlæg for den oplyste enevælde.⁹

Derudover fremhæver Holberg også Herodians omhyggelige selektion af stof: moderne skribenter kunne let have fyldt 20 store folianter med ligestyldigheder hvis de skulle berette om samme periode, sukker han. Og mere generelt minder han om at det altid er nyttigt at læse de gamle historikere fordi det kan få os til at reflektere over forskellene på dengang og nu.¹⁰

Men oversættelsen skulle altså også som litterær øvelse være et eksempel til efterfølgelse, en inspiration for unge mennesker til at tage bolden op og give sig i kast med at oversætte klassikerne. Det skrev Holberg et lille essay om i bogens indledning.¹¹ Det lå ham på sinde at indskærpe at oversættelse både er et krævende arbejde som alt for ofte undervurderes, og en fortjenstfuld litterær disciplin.

Ikke blot, betoner han, skal en oversætter naturligvis beherske både kildesprog og målsprog, men kunsten består i at finde den rette balance mellem trofasthed og forståelighed – og Holbergs pointe er at det gælder om at være opmærksom på talemåder og sprogenes egenart, for det der “udi et Sprog er en Zirlighed, er udi et andet en Vanheld”. Man må sørge for, med Holbergs fyndige formulering, at “det Sprog, hvorudi Oversættelsen skeer, ikke taber sin Egenskab, og consequenter bliver intet Sprog”. Særlig langer Holberg ud efter bibeloversættelser der holder sig nøje til ordlyden og fx oversætter direkte til ‘den der pisser på væggen’ i stedet for det det betegner, nemlig ‘hund’: “jeg vilde ikke raade nogen Frue eller Jomfrue at exprimere sig nu omstunder saaledes udi Selskab”, som Holberg tilføjer.¹² Selv den eleganteste italienske tekst kan blive latterlig på fransk hvis oversættelsen er for tæt på originalen, “og hvad som i Tydsk er Majestetisk bliver udi Dansk u-naturligt og høyttravend” (b4r–v).

Oversættelse kræver med andre ord et særligt sprogligt jugement, eller med et godt holbergsk ord, skønsomhed. Og oversættelse tager tid. En fransk oversætter brugte 30 år på at oversætte Curtius, og han blev da også med nogen ret mødt med den bekymring undervejs at det franske sprog kunne nå

⁹ Damsholt 1972, især 16ff.

¹⁰ Fortale til Læseren, *Herodiani Historie* (1746), b7r–v.

¹¹ Fortale til Læseren, *Herodiani Historie* (1746), b3r–b8r. Emnet har tidligere været behandlet af Lars H. Eriksen i 1985 i relation til G. A. Dethardings oversættelse til tysk af Holbergs epistler. Endvidere har Karl Mortensen i 1922 diskuteret Holbergs syn på oversættelse som led i en argumentation for at Holberg selv oversatte sine latinske levnedsbreve til dansk.

¹² I sin muntre skildring af et ufordærvet – og ukultiveret – lillesamfund på Sprogø, i *Første Levnedsbrev* (1728), 44 lader Holberg netop en ung pige udtrykke sig sådan: *Ecce canem, qvi mingit ad parietem!* (Se den hund der pisser på væggen). Udtrykket er hentet fra 1 Sam. 25,22.

at forandre sig inden han var færdig. Men hos os, pointerer Holberg lakonisk, er problemet snarere at en oversætter ville mene sig i stand til at oversætte Curtius på 30 dage – og de eksisterende danske oversættelser af Curtius og Sallust kan næppe have taget mere.¹³

Derfor kan det ikke overraske at oversættelse, som den ærværdige disciplin den er, har været dyrket af ‘mænd af store genier’. I Frankrig stod Nicolas Perrot d’Ablancourt (1606–1664) ikke meget tilbage for selveste Montaigne i åndfuldhed, men han foretrak oversættergerningen. Verden var i hans øjne rigelig fuld af politiske bøger, og nyere moralske skrifter var “ikke andet end opkaagede Sager af Plutarcho og Seneca”: man tjente sit fædreland bedre ved at “oversætte gode gamle Bøger end at giøre nye, som oftest intet Nyt havde”. Det var et synspunkt Holberg helhjertet kunne tilslutte sig.¹⁴

Holberg skrev sin Epistel 368 (1749) i direkte forlængelse af indledningen til Herodian-oversættelsen. I epistlen fremhæver Holberg at oversættelsesstrategien må afhænge af tekstens art. Drejer det sig om filosofiske og tekniske tekster – altså hvad vi i dag ville kalde akademiske fagtekster – bør man anvende et sæt af termer der gælder universelt. Ellers bliver sproget uforståeligt for den faggruppe der udgør læserskaren. I historiske tekster bør man iagttage udstrakt trofasthed over for originalen hvad navne og titler angår. Det er fjollet at fordanske antikke navne (og fx sige Horats i stedet for Horatius og Claus i stedet for Claudius), og det er stærkt misvisende at oversætte det romerske embede *Ædilis* med ‘Overbygningsmester’ eftersom de gamle romerske embeder var af en helt anden karakter end de moderne danske – eller med Holbergs mere slagkraftige formulering: “Thi der er saa stor Forskiel imellem en Romersk Prætor og en Dansk eller Tydsk Byefoged eller Hollandsk Scout, som imellem Kong Salomon og Jørgen Hattemager”.

Endelig nuancerer Holberg sit synspunkt på bibeloversættelse. Ganske vist skal man være tilbageholdende med de ‘orientalske Talemaader’, men der ligger omvendt også en risiko i at tilpasse sproget til moderne sprog og fx sige ‘god aften’ i stedet for det hævdundne ‘hil dig’. For netop bibeloversættelse må gerne have et ærværdigt og majestætisk præg – Holberg ville således ikke selv, hvis han var præst, turde erstatte ‘hil være dig, o Høvidsmand’ med det mere ligefremme ‘God Morgen Herr Capitaine’. Men i øvrigt er han helt på linje med dem der vil bruge et dansk i pagt med tiden, for sagen er jo at vi alle

¹³ I sin bibliografi over danske klassikeroversættelser har G.L. Baden (1816), formentlig rigtigt, identificeret de oversættelser Holberg har i tankerne, nemlig Mogens Vingaards Curtius-oversættelse, *Q. Curtius Rufus, sampt Joan. Freinsheims Tilleg om de Tu Store Monarchers Darii og Alexandri Magni Bedrifter*, København 1704, og S. H. Wallenbergs Sallust-oversættelse, *C. Sallustii Crispi Historie om dend Romerske Borgeris Catilinæ, og de Numidiens Kongis Jugurthæ Kriger mod de Romere*, København 1702.

¹⁴ Fortale til Læseren, *Herodiani Historie* (1746), b5r–b6v.

gradvist forandrer vores holdning til konkrete ord og udtryk. Det der skurrer i ørene i dag, vil ikke nødvendigvis gøre det på et senere tidspunkt. Holbergs gennemført pragmatiske indstilling til normer, vaner og moder i samfundet afspejler sig også i hans sprogsyn.

Sproglige og stilistiske spørgsmål optog i det hele taget Holberg i hans sidste år. I Epistel 342 (1749) diskuterer han således sprogenes egenart og indbyrdes forskellighed, som betyder at direkte – bogstavelige – oversættelser ikke duer. Hvis et metaforisk udtryk på fransk ikke bruges på dansk, nytter det ikke blot at kopiere det og sige fx ‘Jeg har giftet mig med denne mening’ (*j’ai épousé cette opinion*). Netop hvad angår fremmedord, ytrede han sig sarkastisk mod tidens tendenser til purisme. I Epistel 448 (1754) leverer han således en parodi på et dansk der er rensset for fremmedord: I stedet er brevet fyldt med sære danske ord, som er forklaret i noter ved hjælp af deres almindelige, men fremmedsproglige ækvivalenter!¹⁵

Holbergs efterfølgere

Holbergs gentagne ønske om at få unge mennesker til at oversætte klassiske forfattere kunne forlede en til at tro at dette var et uopdyrket felt i Danmark-Norge. Det er nu ikke tilfældet.¹⁶ Men interessant nok blev Holbergs umiddelbare eftertid, sidste halvdel af det 18. årh. og årene omkring 1800, en gylden epoke for dansk klassikeroversættelse. Det skyldes naturligvis langt fra kun inspirationen fra Holberg, men nogle af de tidligste af disse oversættelser står faktisk i erklæret gæld til Holberg.¹⁷

Det gælder først og fremmest P. F. Suhm (1728–1798), den senere historiker og bogsamler. Som 21-årig udgav han i 1749 første bind af en dansk oversættelse af en række antikke tekster om krigsførelse: *De Gamles Krigsskole, aabnet ved de gamle Skribenteres Frontini, Polyæni, Æliani og Arriani Oversættelser*. I den udførlige indledning gør han en del ud af at præsentere de to antikke forfattere der optræder i dette bind. Derimod mener han ikke at han behøver sige så meget om sin oversættelse, fordi han følger de principper som Holberg for nylig har redegjort for:

¹⁵ Epistlen er en reaktion på F. C. Eilschovs *Cogitationes de scientiis vernacula lingua docendis*, København 1747, som Billeskov Jansen påpeger i sin kommentar til Holbergs Epistler, jf. Holberg 1944–54, VII, 376. Om Holbergs forhold til sproglig purisme generelt, se Billeskov Jansen *ibid.*, 380–382.

¹⁶ Se Baden 1816 og Thaarup 1822.

¹⁷ Damsholt 1972, 19, Behrendt 1921, 200–208, Mortensen 1922. Damsholt fremhæver særlig den oversættelse af Senecas *De Clementia* som F.C. Eilschov udgav i anledning af Frederik V's salving i 1747. Her nævnes Holberg ikke direkte, men inspirationen er if. Damsholt tydelig, særlig i oversættelsens politisk-filosofiske sigte (Damsholt 1972, 19).

Nu burde jeg vel tale noget om, hvorledes en ret Oversættelse bør gøres, og om jeg selv herudi har efterfulgt mine Regler, men som saa mange lærde og fornuftige Mænd have allerede længe siden lykkeligen handlet herom, saa holder jeg saadant Arbeyde for unyttigt og overflødig, heldst saasom vor berømmelige og navnkundige Baron Holberg, der formedelst sine ypperlige Skrifter med Rette kand kaldes det Danske Folkes Cicero, nyeligen haver handlet om en retskaffen Oversætters Pligt i Fortalen af sin Herodiano, og derhos ogsaa viset Aarsagen, hvi der aarligen udkomme saa mange slette Oversættelser. Denne store Mands Fodspor haver jeg i denne min Oversættelse søgt, saa meget mueligt, at efterfølge. Sed longe seqvere, & vestigia semper adora (Fortale, b2v).

– Man kan gætte på at Holberg ikke bare har glædet sig over Suhms beundring der kulminerer i det ydmyge elevtopos, ‘følg i hans fodspor, om end på lang afstand’¹⁸ – men også over her at genfinde den sammenligning med Cicero som han selv havde lagt op til i sit *Første Levnedsbrev* godt 20 år tidligere.

Suhm sendte et eksemplar af bogen til Holberg, som takkede ham i sin Epistel 439 (1749). Her finder Holberg lejlighed til at anslå et af sine yndlingstemaer, unge menneskers overflødige udenlandsrejser, og til gengæld prise Suhm der klogeligt er blevet hjemme og har brugt tiden til fornuftige studier.

Det hjertelige forhold mellem de to blev yderligere bekræftet da Suhm i 1750 udsendte en oversættelse af en samling græske og romerske tekster med moraliserende indhold. Holberg ledsagede udgivelsen med en entusiastisk udtalelse om den unge oversætter, der da også, skal vi tro Holberg, gør præcist hvad han selv har efterlyst:

Hr. Kammer-Junker SUHM bliver ved sit priiselige Forsæt, at for-danske gamle Autores, for at bøde paa den Mangel, som vi tilforn her udi Landet have haft, saaledes, at ingen uden de, som forstaae fremmede Sprog, have kunnet gjøre sig nogen Idée om de Gamles Skrifter og Lærdom. Man kand derfor ikke andet end berømme Autoris Foretagende herudi, og recommendere hans Arbeyde, helst, saasom Oversættelsen er ikke mindre accurat, end hans Danske Stiil ziirlig.

Holberg indlod sig, som Christian Bruun bemærker i sin Suhm-biografi,¹⁹ ikke uden videre på at give anbefalinger. En trykt anbefaling fra ham har været lidt af et ridderslag. En anden flittig studerende, F. C. Schønau (1728–72), viste sig også som en ivrig Holbergelev da han, formentlig i 1750, udgav

¹⁸ Citatet stammer fra slutningen af Statius' *Thebaide* (12, 816), hvor fortælleren henvender sig til sin egen bog og minder den om at den følger traditionen fra Vergils *Aeneide* – men på lang afstand.

¹⁹ Bruun 1898, 35.

en oversættelse af Persius' satirer. Af kærlighed til fædrelandets sprog, forklarer han, ønsker han at afhjælpe manglen på klassikeroversættelser, inspireret af andre landes klassikeroversættelser og især af:

... voris Høy-berømte og Høy-lærde Professor Hr. Baron Holbergs Opmuntring til den Studerende Ungdom, at oversætte slige Autores i voris Dandske Sprog, hvortil den høytberømte Autor selv haver giort en Begyndelse med sin uforliigelig skønne Herodiani Oversættelse, og saaledes med sit priisværdige foretagende brudt Iisen og banet Veyen til fleris Vindskiblighed heri.

Og Schönau har også gjort Holbergs aversion mod pengegriske romanoversættere til sin:

Jeg meddeler Publico dette Skrift ikke af nogen Ambition, ikke heller af Skrive-Syge eller Gjærighed; thi i saa Fald kunde jeg vinde mere ved at oversætte en Romain, som var indrettet efter gemeene Almues Smag.

Ligeledes anerkendte Esaias Fleischer inspirationen fra Holberg i indledningen til sin oversættelse af Ovids *Metamorfoser* fra 1752: "da jeg og tildeels blev opmuntret til den slags maade at Skrive paa ved Hr. Baron de Holbergs én gang giordte Paamindelse til Studiosos derom".

Også Suetons kejserbiografer så dagens lys på dansk i disse år, oversat af en teologistuderende, Thomas Schmidt. Han påberåber sig ganske vist ikke Holbergs eksempel som oversætter, men det er fristende at ane en holbergsk inspiration, både sagligt og retorisk, i hans beslutning om ikke at oversætte romerske embedstitler til dansk – det ville "klinge noget unaturligt og sælsomt i de Eenfoldiges Øren, om de skulle læse: At én fra Oberst avancerte til at blive Byeskriver, eller, at en Byefoget og Borgemester sprang lige til at blive Statholder over hele Kongeriger".

Denne strategi fik fuld tilslutning af Hans Peter Anchersen (1700–65), filolog og historiker og professor på Københavns Universitet, i den fortale han skrev i andet bind af Schmidts Sueton-oversættelse (1751). Helt i overensstemmelse med Holberg priser Anchersen den unge Schmidts skønsomhed i den vanskelige balance "mellem en tvungen og halv-Latinsk og en frie og god Dansk Oversættelse". Oversættelse er, betoner han, umådelig vanskeligt eftersom det "der klinger artigt udi det ene [sprog], falder usædvanligt og besværligt i det andet".

Tre år senere, i 1754, var Thomas Schmidt igen på banen, denne gang med en oversættelse af Plinius' breve. Også til den skrev Hans Peter Anchersen en fortale. Og selv om han heller ikke her nævner Holberg, anslår han igen holbergske temaer.

Således kan Anchersen nu, her knap ti år efter Holbergs første efterlysning i fortalen til *Heltindehistorier*, slå fast at "vort kiære Moder-Maal" i disse år

beriges med talrige gode oversættelser – hvad han så i denne sammenhæng giver Thomas Schmidt en stor del af æren for. Sprogpurister vil måske kritisere Schmidt for at bruge for mange franske ord, men Anchersen er klar til at forsvare ham: “man maa tale og skrive ligesom de fleeste gjøre paa vore Tider”. Det er simpelthen urimeligt at tale anderledes med folk end de selv taler, erklærer han, så selv hvis et

gandske Folk i et levende Sprog talte galt og tvert imod en ret og forhen brugelige Grammatica, bør et forstandigt Menneske, som lever iblandt samme Folk, hvis han ey vil ansees som særsindet, tale og skrive ligesom de fleeste.

Det er som talt ud af Holbergs mund. Der er i det hele taget næppe tvivl om at Anchersen og Holberg var beslægtede ånder. Anchersen var blandt den unge Suhms varme støtter i oversættelsesarbejdet, og i 1754 stod han for det første universitetsprogram på dansk ved Københavns Universitet. Også på det personlige plan var de knyttet til hinanden, for Anchersen og hans kone logerede hos Holberg i Fiolstræde i 1740'erne – og det er ham der er ophavsmand til den overstrømmende inskription på Holbergs kiste som står at læse i det posthumt udgivne sidste bind af Holbergs epistler (1754).

Nok så interessant i denne sammenhæng giver Anchersen også udtryk for hvad der overhovedet gør det værd at oversætte Plinius:

... Plinii den Yngeres Breve, hvilke, som de i Henseende til Touren og Skrive-Maaden ere meest overeensstemmende med, og derfor meest brugelige udi vore Tider, saa er dette hans Arbeyd desmeere at recommendere for sin Nyttes skyld, i sær da udi disse Breve afhandles af saa stor en Mand blandt de gamle, saa mange Materier, som paa vore Tider have stor Influx udi den rette Leve-Maaade, dydige Opførsel imod andre, Ædelmodighed, Taalmodighed, Venskab, Godgiørenhed, Kiærlighed til Fædernelandet, og slige andre Moralske Lærdomme, fornemmelige til at give en Læsere en god Skønsomhed til at dømme om sine egne og andres Gierninger.

Plinius taler direkte til vor egen tid, forklarer Anchersen. Derfor er han nyttig. Af denne noble romer kan vi bibringes indsigt i vigtige moralske emner, og dermed erhverve os en god dømmekraft, ‘skønsomhed’.

Heri ville Holberg være enig. Ikke blot i den forstand at han selv satte Plinius’ breve højt og ofte indarbejdede passager fra dem i sin egen latinske prosa. Men også for den grundholdning til den klassiske litteratur, at den har en funktion som vedvarende moralfilosofisk inspiration. Han fortæller i sin selvbiografi at han aldrig blev træt af at læse de gamle moralfilosofiske forfattere Seneca, Cicero og Plutarch – ligesom han i *Erasmus Montanus* (1731) lader sit alter ego, løjtnanten, lægge sit moralske kompas efter ‘gamle

latinske Autores'. I *Niels Klim* lader han de vise herskere i Potu artikulere moralske indsigter hentet fra antikke forfattere.²⁰

Gennem hele sit mangesidede forfatterskab, det latinske såvel som det danske, var Holberg i dialog med antik litteratur. De fleste af hans tekster har litterære forbilleder i antik litteratur – komedier, satirer, epos, roman, epistler m.m. – og i en vis forstand var det hans projekt, som en dansk Cicero, at skabe en dansk litteratur efter antikt mønster. Men som ældre mand betonedede han behovet for at de antikke tekster selv skulle gøres tilgængelige for den stadig voksende del af den dansk-norske offentlighed som udmærket var i stand til at læse deres danske modersmål, men som ikke forstod de gamle sprog. Gennem oversættelser til et sprogligt tidssvarende dansk skulle de nye læsergrupper have direkte adgang til de gamles visdom. Og her har det ligget ham på sinde at række stafetten videre og, med Schønaus ord, bryde isen og 'bane vejen til fleres vindskibelighed herudi'.

²⁰ Tredje Levnedsbrev (1743), 44; Erasmus Montanus V,2; Niels Klim (1741), fx 119–120.

Litteratur

- Baden, G.L. 1816, *Fortegnelse paa de romerske og græske Klassiker, som haves oversatte i det Danske Sprog*, København.
- Behrend, C. 1921, “Dedikationer til Holberg”, *Holberg Aarbog*, 200–8.
- Billeskov Jansen, F.J. 1938–39, *Holberg som Epigrammatiker og Essayist I–II*, København.
- Bruun, Chr. 1898, *Peter Frederik Suhm 18. Oktober 1728 — 7. September 1798. En Levnetsbeskrivelse*, København.
- Damsholt, Torben 1972, “De gode kejsere og den oplyste enevælde”, *Festskrift til Povl Bagge på halvfjerdsårsdagen 30. november 1972*, eds.: Johny Leisner, Lorenz Rerup & Vagn Skovgaard-Petersen, København, 1–32.
- Eriksen, Lars H. 1985, “Ludvig Holbergs principper for oversættelse og G.A. Dethardings tyske episteloversættelse”, *Danske Studier*, 57–82.
- Holberg, Ludvig 1944–1954, *Epistler I–VIII*. Udgivne med kommentar af F.J. Billeskov Jansen, København.
- Holberg, Ludvig 2012, *Niels Klims underjordiske rejse*, oversat af Peter Zeeberg, København.
- Holberg, Ludvig 2015, *Ludvig Holbergs Skrifter* (holbergsskrifter.dk / holbergsskrifter.no). Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Universitetet i Bergen.
- Mortensen, Karl 1922, “Om Holberg som Oversætter”, *Holberg Aarbog*, 40–82.
- Suhm, P. F. (ed.) 1749, *De Gamles Krigs-Skole, aabnet ved de gamle Skribenteres Frontini, Polyæni, Æliani og Arriani*, København.
- Thaarup, Christen 1822, *Conspectus Danorum qui versionibus suis Danicis de Linguae Romanæ et Græcæ Scriptoribus optime ... meruerunt eller Fortegnelse paa danske Oversættelser af græske og latinske Skribenter*, København (2. udg. 1836).